

**"POD ŽELEZNO PESTJO
KOMUNISTIČNE
VLADAVINE NI NE
ZRAKA NE SVETLOBE."
MILOVAN ĐILAS, NOVI
RAZRED: ANALIZA
KOMUNISTIČNEGA
SISTEMA, PREVEDEL NIKI
NEUBAUER; [IZDAJATELJ]
INŠTITUT KARANTANIJA
- LJUBLJANA : INŠTITUT
NOVE REVIIJE, ZAVOD ZA
HUMANISTIKO, LJUBLJANA
2014. - (ZBIRKA IZZIVI
SVOBODE), 282 STR.**

Skoraj zagotovo lahko strdim, da sem se izdaje Đilasovega Novega razreda v slovenščini med vsemi najbolj razveselil, seveda če odmislim tiste, ki so se okoli knjige trudili in jo uspešno pripeljali do izdaje. Sam spadam v najmlajšo (študentsko) generacijo zgodovinarjev, med drugim pa se štejem tudi v kategorijo đilasistov (v Sloveniji nas je bore malo), saj že približno dve leti in pol aktivno đilasiram

(ukvarjati se s "djelom i likom" Milovana Đilasa). Aprila 2014 sem za spletni portal Časnik.si napisal kolumno o Milovanu Đilasu, v kateri sem opozoril na takrat prihajajočo, danes že pretečeno, 60-letnico padca z oblasti Milovana Đilasa, ki je minila letos januarja, ter zapisal: "Čeprav bo leto 2014 v znamenju stoletnice prve svetovne vojne, naj ne bo Đilasova 60-letnica spregledana."¹ S slovensko izdajo Novega razreda obletnica ni bila spregledana in Đilas se je vrnil v javni diskurz.

Novi razred je zagotovo Đilasova najpomembnejša in najodmevnejša knjiga. Originalno je izšla leta 1957 v New Yorku pri založbi Praeger. Postala je svetovna uspešnica, prevedena v več kot 40 jezikov in natisnjena v več kot trimilijonski nakladi. Delose lahko pohvali tudi s tem, da je uvrščeno na seznam stotih najvplivnejših knjig, ki so bile izdane po 2. svetovni vojni. Tako se je Đilas znašel v družbi PrimaLeviija, Michela Foucaulta, Georgea Orwella itd.²

Pod prevod slovenske izdaje se je podpisal Niki Neubauer, za predgovor pa je poskrbel dr. Bernard Nežmah. Nežmahov predgovor je ravno prav dolg in nepoznavalec oz. nekdo, ki se z Đilasom sicer ne ukvarja, iz njega izve vse pomembne informacije. Moram priznati, da sem za nekatere podatke, bolj na koncu predgovora, prvič slišal. Predvsem to, da bi revija Mladina morala intervju z njim objaviti prej, kot so to

storili v mariborski Katedri. Intervju v slednji reviji mi je znan, že v prej citirani kolumni sem ga omenil in citiral pojasnilo uredništva, zakaj so se odločili za objavo. Zanimivi so tudi podatki, kdaj in v kolikšni meri so se Đilasova dela, izdana po 1954, znašla na policah slovenskih knjižnic. Sem pa naletel na manjšo napako v predgovoru. Iz opombe št. 16 je razvidno, da je podatek o tem, da je Tito konec leta 1953 in začetek januarja 1954, preden je prišel v Beograd, da obračuna z Đilasom, dopust preživel v Alpah, avtor črpal iz predgovora Willena Paula v knjigi *Anatomie einer Moral* iz 1961. Tito je dopust preživel na Brdu pri Kranju, kar nam pove med drugim Josip Vidmar v spominih. Zdi se mu, da je bila Đilasova usoda zapečatená že, ko sta se med novoletno zabavo Kardelj in Tito umaknila za trenutek na samo.³ Ali Dobrica Ćosić, ki je v dnevnik zabeležil telefonski pogovor med Aleksandrom Rankovićem in Milovanom Đilasom v prvih dneh januarja, ko je slednji rekel Rankoviću, da ne gre hkralju na Brdo in da pred monarhom ne bo klečal.⁴ Ne nazadnje tudi Đilas v spominih zapiše, da mu je za novo leto general Peko Dapčević povedal, da so bili pri Titu na Brdu in da Tito ni bil zadovoljen z Đilasovim pisanjem v Borbi.⁵ Kakorkoli že, v predgovoru pogrešam še nekaj podatkov, ki bi bolje ponazorili, kako je do Novega

razreda prišlo, in Đilasovo vlogo v tem. Zato moram dodati še nekaj na to temo, preden se lotimosprehoda skozi Novirazred.

Prve Đilasove kritikeso se pričele že kmalu po koncu 2. svetovne vojne. Motilo ga je bogatenje vrha partije in privilegirancev, ki so izkoriščali vojne zasluge za svoj luksuz. Tako so prvo leto po vojni vse najboljše hotele v najbolj znanih turističnih mestih na vrhuncusezone zasedali uslužbenci ustanov zveznega in republiškega vrha ter nosilci spomenice – se pravi borci, ki so se borili od začetka vstaje leta 1941, ker so le-ti imeli pravico do enome-sečnega brezplačnega dopusta v kateremkoli hotelu. Prvi članek, ki je vseboval kritiko na to temo, je bil objavljen leta 1946 v *Komunistu*, kjer je bil Đilas urednik. Citat oz. ljudski pregovor iz članka, ki je ponazoril, kaj se dogaja, se je glasil: "Iz izvira bistra voda teče, ampak jo ljudstvo motno pije."⁶ Kasneje se ni strinjal niti s sistemom magazinov, ki so bili hierarhično urejeni po sovjetskem vzoru. Magazini so bili administrativne ustanove, ki so služile za preskrbovanje vodilnega partijskega in državnega aparata s hrano, oblekami in drugimi življenjskimi potrebščinami, ki niso bile dostopne v navadnih trgovinah, cene pa so bile simbolične. Kar hitro je prišlo do korupcije in špekulacij. Vendar Đilas sam ni mogel ukreniti nič, dokler nista z

Borisom Kidričem (sicer zelo dobra prijatelj) leta 1951 združila moči in skupaj nastopila proti magazinom. Na odpor sta naletela pri Josipu Brozu Titu in Edvardu Kardelju, vendar je neomajni Kidrič dosegel, da je z Brionov naposled le prišla privolitev in sta nato z Đilasom v imenu Centralnega komiteja KPJ napisala odlok, ki je privedel do ukinitve magazinov.⁷ Najzanimivejša zgodba o Đilasovem ukinjanju privilegijev je zagotovo tista o kavi. Na neki seji vlade so prišli natakariji in postregli s kavo, Đilas pa je jezno odreagiral: "Do kdaj se bo kava pila zastoj? Kavo je potrebno plačati!"⁸ Nato je sledil 6. kongres KPJ novembra 1952 v Zagrebu, na katerem se je KPJ preimenovala v Zvezo komunistov Jugoslavije, da bi s tem še bolj poudarila svojo lastno pot v socializem in prelom s stalinizmom. Vendar je na kongresu prišlo do incidenta, ko je na oder prišel Titov najmlajši general in sekretar zvezne vlade Ljubodrag Đurić in pričel govoriti o moralnih problemih znotraj partije. Namreč kakšno leto pred tem je izbruhnila afera, ko se je izvedelo, da je Petar Stambolić, srbski ministrski predsednik, imel harem žena in je ena izmed njih bila tudi Đurićeva "sveža" žena, ki jo je Stambolić tako kot druge, precej let zavajal. V zameno za intimne užitke jim je obljubljal poroko, da se bodo preselile z njim v Beograd itd. Pred partijsko komisijo je Stambolić vse

priznal, komisija je predlagala izključitev, vendar je Tito interveniral. Obrazložitev je bila, da bi bil to prehud udarec za Srbijo, saj je Stambolić nasledil pred kratkim iz partije izključenega Blagoja Neškovića, ker se ta ni strinjal z novo politiko odpiranja na zahod. Đuriću naj bi obljubili, da bodo Stambolića počasi umikati s funkcij, vendar je leto kasneje Stambolić sedel na kongresu med člani predsedstva in bil tik pred tem, da tudi uradno s potrditvijo kongresa zavzame Neškovićevo mesto. Đurić je zato stopil na oder in začel svoj govor s slabostmi partije in prejel velik aplavz, ko je dejal: "Čini, položaji, vile in avtomobili so pokvarili te tovariške odnose! In medtem ko se po Beogradu vozimo v luksuznih avtomobilih, bolehnih tovariši v srezih, ki terjajo [kmečke] odkupe, nimajo niti džipov, da bi lažje prihajali do oddaljenih vasi." Med aplavzom naj bi do govorniškega odra prišel Aleš Bebler in mu dejal, naj gre dol, nakar ga je Đurić "nagnal". Enako neuspešen naj bi bil tudi Rato Dugonjić. Đurić je nadaljeval svoj govor, v katerem je prešel na moralne probleme in dejal, da mu je Stambolić prevzel ženo. Nato je pritekel Jovan Jovo Kapičić in ga odnesel z govorniškega odra.⁹ Ironija je v tem, da je posredoval ravno pomočnik notranjega ministra in general UDBE Kapičić, ki mu je Tito med vojno "izmaknil" tovarišico Zdenko, s katero je Kapičić

že imel razmerje. Kakorkoli že, Đurić se je nato nekaj časa hladil v zaporu. Moralni problemi pa so ostali. In čez dobro leto se jih je lotil tudi Đilas z literarno pripovedjo *Anatomija jednog morala*, izdano v kulturnem mesečniku *Nova misel*. S tem si je dokončno zapečatil usodo, saj menim, in to lahko utemeljim z arhivskimi dokumenti, da brez *Anatomije* kazen ne bi bila toliko huda, kot je bila. Đilas je z njo prekršil nenapisano pravilo: v javnosti ne moreš razglablјati o neki (nemoralni) družbi, katere del si tudi sam, ob pisanju pa se celo oddaljiti od tovarišev na tak način, da pišeš o njih in ne o nas. Ne pozabimo, da je tudi Đilas živel v svoji vili, imel dober avto itd. Zaradi *Anatomije* so bili člani Izvršnega komiteja ZKJ prepričani, da Đilas deluje organizirano. *Anatomija* je sicer pripoved o Mileni Dapčević, ženi generala Dapčevića, in odnosih žena partijskih funkcionarjev do nje. Opisuje nemoralnost, pohlep in vulgarnost "novega razreda". Žene, prednjačila naj bi žena Svetozarja Vukmanovića- Tempa, naj ne bi marale Milene, saj je bila igralka in poleg tega ni sodelovala v bojih med 2. svetovno vojno, čeprav je bila rojena leta 1930 in je bila torej med vojno še otrok. *Nova misel* je bila zaplenjena, vendar so ljudje v Novem Sadu, tako Ćosić, bili še sredi januarja pripravljeni za izvod plačati 15.000 din.¹⁰ Če imamo ob tem podatek,

ki ga je britanska ambasada julija 1953 posredovala iz Beograda v domovino, da je bil 1 kilogram belega kruha v Jugoslaviji tedaj znižan iz 80 din na 50 din, imamo tako neko primerljivo sklepanje, kolikšna je bila vrednost tega izvoda.¹¹ *Anatomija* je torej zaradi vsebine v bistvu napovednik *Novega razreda*.

Izvor Novega razreda išče Đilas v revoluciji in vpomenu industrializacije. Marx se je motil, revolucije ni bilo v najbolj razvitih državah, ampak v tistih, kjer do industrializacije še ni prišlo. Komunisti jim namreč slednjo obljublјajo. Pri tem loči države, to se ponovi nekajkrat, kjer je revolucija uspela po lastnih zaslugah (SZ, Jugoslavija, Kitajska), in ostale. Zanimivo, da semkaj spadajo tiste države, za katere danes pravimo, da so uspešno prebrodile tranzicijo. Ob spraševanju, zakaj jim je uspelo, si lahko pomagamo z Đilasom, ki pravi za Poljsko, Čehoslovaško in Madžarsko, da niso izkusile revolucije, ker so jim komunistični sistem vsilili z močjo sovjetske vojske. Niso se niti zavzemale za industrijsko preobrazbo, vsaj ne po komunistični metodi, ker so jo nekatere med njimi že dosegle. Tem državam je bila revolucija vsiljena od zunaj in od zgoraj, s tujimi bajoneti in z aparatom sile. Komunistična gibanja so bila šibka, z izjemo najrazvitejše med temi državami, Čehoslovaške, kjer je komunistično gibanje zelo spominjalo na levičarska in

parlamentarna socialistična gibanja vse do neposrednega sovjetskega posega med vojno in državnega udara februarja leta 1948. Ker so bili komunisti v teh državah šibki, sta morali biti vsebina in oblika njihovega komunizma identični kot v Sovjetski zvezi. Sovjetska zveza jim je vsilila svoj sistem, domači komunisti pa so ga z veseljem sprejeli. Čim šibkejši je bil komunizem, tem bolj je moral celo po obliki posnemati svojega 'velikega brata' – totalitarne ruski komunizem (str. 21). Kot ključni faktor uspeha socialističnih revolucij Đilas omeni vojno in s tem povezano zrušitev državnega aparata. Sledi ji centralizacija vseh sil in sredstev ter enotnost revolucionarnih strank. Ljudske množice, ki so pri revoluciji sodelovale, ne bodo deležne "delitve plena", to uspe samo birokraciji, torej partiji, ki je izvedla revolucijo. "V komunističnih revolucijah revolucionarnih gibanj, ki so izvedla revolucijo, ne likvidirajo. Tudi komunistične revolucije 'žrejo svoje otroke',¹² toda ne vseh." (Str. 38.) Z dokončanjem industrializacije in kolektivizacije komunisti verjamejo, da so prišli v razredno družbo in da so uresničili socialistične sanje, ki pa so v resnici iluzije. "Komunistična revolucija, ki se začne z najlepšim junaštvom in največjim naporom, zaseje največje in najdalgotrajnejše iluzije. /.../ Demagogija in napačno prikazovanje razmer sta neizogibni značilnosti

komunističnih voditeljev, ker so prisiljeni obljubljeni najidealnejšo družbo in 'odpravo vseh oblik izkoriščanja'." (Str. 41–42.) "Vse se dogaja v imenu države in po njenih predpisih. Nad vsemi predpisi in za vsakim dejanjem države pa stoji komunistična partija. V resnici niti ne vsa partija, ampak profesionalna partijska birokracija." (Str. 47.)

Vse, kar so predvidevali (Lenin, Stalin, Trocki, Buharin), se je izkazalo za popolnoma napačno. Tako kar se tiče odmiranja države, demokracije, življenjskih standardov itd. Novi razred, ki vlada, pa sestavljajo tisti, "ki imajo zaradi privilegijev in monopola nad upravljanjem posebne privilegije in materialne prednosti" (str. 52). To pa je po Đilasu neizogibna usoda, ki doleti partijo, saj partija sestavlja razred, toda slednji dalje raste sam. "Monopol, ki ga novi razred v imenu delavskega razreda vzpostavi nad celotno družbo, je predvsem monopol nad delavskim razredom samim. Ta monopol je najprej intelektualni, nad tako imenovano avantgardo proletariata, potem pa nad vsem proletariatom. To je največja prevara, ki jo mora razred izpeljati, vendar razkriva, da sta moč in interes novega razreda predvsem v industriji. Brez industrije novi razred ne more utrditi svojega položaja in oblasti." (Str. 55.) Razredna pripadnost se izkazuje na podlagi materialnih in drugih prednostih, ki jih lastnina na

voljo razredu prinaša. Rimsko pravo opredeljuje lastnino kot pravico do uporabe, uživanja in razpolaganja (*usus, fructus, abusus*) z materialnimi dobrinami in komunistična politična birokracija nacionalizirano lastnino uporablja, uživa v njej in razpolaga z njo." (Str. 58.) Medtem Đilas loči med poklicnimi politiki v drugih sistemih in razredom, saj "družba ne more živeti brez države, brez oblasti, zato tudi ne brez tistih, ki se zanjo borijo" (str. 60). Ta stavek je v velikem nasprotju z marksistično-leninistično doktrino odmiranja države. Je Đilas še marksist?

Razred se nato skriva za "oblikami kolektivne lastnine. Tako imenovana družbena, socialistična lastnina je krinka za lastnino politične birokracije."¹³ (Str. 61.) Ker se je novi razred že vzpostavil in je na vrhuncu moči, mu sedaj preostane le še to, da opravičuje samega sebe. Kar pa ni lahko. "Zanesljivih statističnih podatkov ni na voljo, toda vsa poročila potrjujejo, da se v ZSSR donos na hektar v primerjavi s carsko Rusijo ni povečal, in da je število glav živine še vedno manjše kot v času pred revolucijo. Izgube v donosu na hektar in v številu glav živine je mogoče izračunati, izgube v delovni sili, v milijonih kmetov, ki so jih vrgli v delovna taborišča, pa so neizračunljiva." (Str. 73.)

"V novem razredu tako kot v drugih razredih nekateri posamezniki stalno odpadajo,

medtem ko drugi vstopajo in se vzpenjajo. Toda v razredih zasebnih lastnikov posameznik zapusti lastnino svojim potomcem. V novem razredu nihče ne podeduje ničesar, razen težnje, da se povzpne na višji klin na hierarhični lestvici. /.../ Toda novi razred, ki je navzdol sicer odprt, postaja proti vrhu čedalje bolj neusmiljeno ozek. Za vzpon ni potrebna samo želja, ampak tudi sposobnost razumeti in razvijati doktrine, odločnost v boju z nasprotniki, izjemna spretnost in iznajdljivost v sporih znotraj partije in nadarjenost za utrjevanje razreda. Mnogo je poklicanih, a malo izbranih." (Str. 78.) Novi razred je tudi venomer v protislovju med besedami in dejanji. Obljublja namreč odpravo družbene razlike, vendar jo mora vedno bolj povečevati, če želi svojim članom zagotavljati privilegije. "Novi razred je z revolucijo dosegel enega svojih največjih uspehov, toda njegova metoda nadzorovanja je ena od najsramotnejših strani v človeški zgodovini. Ljudje bodo občudovali njegove veličastne podvige in se sramovali sredstev, s katerimi jih je izvedel. Ko bo novi razred zapustil prizorišče zgodovine – in to se mora zgoditi – bodo za njim žalovali manj kot za katerikoli drugim razredom. S tem, ko je zatrl vse, kar ni bilo po godu njegovi sebičnosti, se je obsodil na neuspeh in sramoten propad."¹⁴ (Str. 87.)

Nenapisano pravilo je, da so diplomatske, častniške in policijske službe ter ostale službe podobnega značaja, rezervirane samo za partije. Sledi idejna enotnost partije, ki je bila za časa Lenina nekaj drugega kot za časa Stalina. Lenin ni zahteval enakega stališča in so bile dovoljene razprave, s Stalinom pa je tega konec in se začne enoumje. Dalje pravi Đilas: "Toda diktatura proletariata, ki bi jo neposredno vodil proletariati, je čista utopija, ker nobena oblast ne more delovati brez političnih organizacij /.../ V vseh primerih je diktatura proletariata bodisi utopični ideal ali pa funkcija, pridržana za elitno skupino partijskih voditeljev." (Str. 100.)

"Karierizem, razkošje in oblastiželjnost so neizogibni, prav tako je neizogibna tudi koruptivnost. Pri tem ne gre za koruptivnost javnih uradnikov, ta je lahko v komunistični državi celo manj pogosta kot v prejšnjih režimih. Gre za posebno vrsto korupcije, ki jo povzroči dejstvo, da je oblast v rokah ene same politične skupine in je vir vseh njenih privilegijev. 'Skrb za svoje ljudi', ki se jih postavlja na donosne položaje, in dodeljevanje najrazličnejših privilegijev, postaneta neizogibna. Enačenje oblasti in partije z državo, dejansko pa tudi z nadzorom nad vso lastnino, povzroči, da komunistična država korumpira samo sebe, ker nezadržno ustvarja nove privilegije in parazitske

funkcije. Neki član jugoslovanske komunistične partije je zelo slikovito opisal ozračje, v katerem živi navaden komunist: 'V resnici sem raztrgan na tri dele. Zavidam tistim, ki imajo boljši avto od mojega, ker se mi zdi, da niso za partijo in socializem nič bolj zaslužni od mene. Zviška gledam na tiste, ki sploh nimajo avtomobila, ker si ga tudi niso zaslužili. In srečen sem, da sploh imam avto.'" (Str. 102.) Dalje pravi Đilas, da se vse odločitve sprejemajo na intimnih sestankih, na lovu, ob večerjah itd. Na forumih, sejah vlad in skupščin pa se potem potrdi, da elita ustvarja videz, da prihaja iz ljudstva. Ljudstvo jih je namreč izvolilo na volitvah, ki so sicer "dirka z enim konjem". Za vse komunistične teorije velja, da izvirajo iz neposrednih potreb partije, kar pripelje do kvaziznanstvenih sklepov in do tega, da polresnice razglašajo za resnice.

Đilas pravi, da komunistična država ne more nikoli postati pravna država, saj bi si s tem spodkopala lastno oblast. "Zakoni so vedno pisani s stališča potreb ali interesov novega razreda oziroma partije. Uradno morajo sicer zakoni veljati za vse državljane, vendar jih lahko ti uživajo samo pogojno: samo če niso 'sovražniki socializma'. Zato komuniste nenehno skrbi, da bodo morda prisiljeni uveljaviti zakone, ki so jih sami napisali. In zato vedno puščajo luknje v zakonih, ki jim potem

omogočijo, da jih izigrajo. Na primer, jugoslovanska zakonodajna oblast zagovarja načelo, da je nekoga mogoče obsoditi samo za dejanje, ki je z zakonom jasno opredeljeno. Toda večina političnih procesov poteka na temelju tako imenovane 'sovražne propagande', čeprav ta pojem namenoma ni natančno opredeljen, ampak se njegovo tolmačenje prepušča sodnikom oziroma tajni policiji." (Str. 110–111.) Do organiziranega upora po Đilasu ne more priti. "Najpomembnejši razlog, zakaj v komunizmu ni prišlo do organiziranega nasprotovanja, pa leži globoko v vseobsežnosti in totalitarizmu komunistične države. Ta je prodrla v vse pore družbe in osebnosti – v vizije znanstvenikov, v navdihe pesnikov in v sanje ljubimcev. Vstati proti državi ni pomenilo samo umreti kot obupanec, ampak biti ožigasan in izobčen iz družbe. Pod železno pestjo komunistične vladavine ni ne zraka ne svetlobe."¹⁵ (Str. 122.)

Dogmatizem v gospodarstvu je posebej zanimiv za današnje slovenske razmere, ko se nekateri opijajo s socialističnimi idejami reševanja gospodarstva. "Komunistični voditelji so iskreno prepričani, da poznajo ekonomske zakone in da lahko proizvodnjo vodijo z znanstveno natančnostjo. Resnica je, da je edino, kar vedo, kako si prilastiti nadzor nad gospodarstvom, to pa jim, tako kot zmaga v revoluciji, ustvari iluzijo, da se to dogaja

zaradi njihove izjemne znanstvene sposobnosti." (Str. 127.) Tudi delitev dobička z delavci je iluzija. "Toda to se hitro konča tako, da si birokracija prilasti 'presežek' z izgovorom, da s tem preprečuje inflacijo in denar 'racionalno' vlaga v druge namene. Delavcem ostanejo simbolne majhne vsote, in 'pravica', da po partijski in sindikalni organizaciji – to je birokraciji – predlagajo, za kaj naj bi namenili ta sredstva." (Str. 132.) Zaposlenost se v komunistični državi mora načrtovati, saj so vse materialne dobrine pod nadzorom enega organa. "Zato polna zaposlenost ni posledica komunističnega 'socializma', ampak gospodarske politike, ki se izvaja na ukaz z vrha. Skratka, polna zaposlenost je posledica disharmoničnosti in neučinkovite proizvodnje. Takšna polna zaposlenost zato ne prikazuje moči gospodarstva, ampak njeno šibkost." (Str. 137.) Velik problem so tudi kraje, nihče pa ne prevzema odgovornost. "V komunističnem sistemu so velikanske kraje in poneverbe neizogibne. Zdi se, kot da bi vsi radi pokradli 'ljudsko premoženje', in to ne samo zaradi revščine, ampak zato, ker se zdi, da ne pripada nikomur. Vse, kar je vredno, je po svoje razvrednoteno, to pa ustvarja primerno ozračje za kraje in razsipništvo. /.../ Komunistični voditelji ravnaajo z nacionalno lastnino kot s svojo, toda obenem jo zapravljajo, kot da bi bila od

nekoga drugega. Takšna je narava lastnine, oblasti in sistema." (Str. 145.) Že tedaj je Đilas ugotovil to, kar vemo danes (skoraj) vsi. "Monopol lastništva in zastarele metode proizvodnje – ne glede na to, čigavi in kakšni – so v nasprotju s svetovnimi gospodarskimi potrebami. Svoboda in lastnina sta postali svetovno vprašanje." (Str. 149.)

Partija vdira v vse pore vsakdanjega življenja. Vse ima pod kontrolo: šole, novinarje, plačane pisce, vse časopise, radio in televizijo. Lotijo se tudi potvarjanja zgodovine. "Zgodovina, zlasti zgodovina tega – komunističnega – obdobja ne obstaja. Zamlčevanje in ponarejanje nista samo dovoljena, ampak sta splošen pojav. Tudi duhovna dediščina ljudstva je zaplenjena. Monopolisti delujejo, kot da se je vsa zgodovina zgodila samo zato, da je omogočila njihov prihod na svet." (Str. 164–165.) Enako velja tudi za umetnost. Vseposod je prisotna samocenzura. "Preganjanja, prepovedi, vsiljevanje oblik in idej, ponižanja in žalitve, doktrinarne nadzor polpismenih birokratov nad geniji – vse to počne v imenu ljudstva in za ljudstvo. V tem pogledu se komunistični 'socialistični realizem' niti po terminologiji ne razlikuje od Hitlerjevega nacionalsocializma. /.../ Despotizmi se celo, kadar so si nasprotni, upravičujejo na podoben način, zato se ne morejo izogniti podobnemu jeziku."

(Str. 171–172.) Vendar, "bilo bi napačno misliti, da so druge oblike diskriminacije – rasna, razredna, kastna, nacionalna – težje od ideološke. Lahko se navidez zdijo bolj surove, vendar niso tako pretanjene in popolne. Usmerjene so v dele družbe, medtem ko je ideološka diskriminacija usmerjena v celotno družbo in v vsakega posameznika. Druge vrste diskriminacije človeka strejo predvsem telesno, medtem ko ideološka diskriminacija človeka prizadene natanko tam, kjer je najbolj svoj, v njegovi biti. Tiranija nad razumom je najpopolnejša in najbolj surova oblika nasilja, z njo se začno in končajo vse druge tiranje." (Str. 176.) Kot smo že pisali, je problem pri novem razredu tudi morala, ki ima spreminjajoča se merila. V vrhu je dovoljeno skoraj vse, tudi tisto, kar se v nižjih krogih obsoja.

Kaj je torej po Đilasu potrebno za konec novega razreda? "Da bi se komunizem moralno razvrednotil tudi po mnenju pripadnikov svojega razreda, so potrebni drugi pogoji, ne samo medsebojni obračuni med revolucionarji. Nujno je, da revolucija ne žre samo svojih otrok, ampak – če lahko tako rečemo – da požre samo sebe. Nujno je, da sam vladajoči razred spozna, da so njegovi cilji nerealni, utopični in neuresničljivi. Največji umi vladajočega razreda morajo sprevideti, da v bližnji prihodnosti ne more biti niti govora o kakšnem odmiranju države

ali o komunistični družbi, v kateri bi vsak delal po svojih sposobnostih in prejemal po svojih potrebah. Razred mora dojeti, da se lahko možnost vzpostavitve takšne družbe znanstveno izpodbija vsaj v enaki meri, kot se jo lahko dokazuje. S tem bi sredstva, ki jih je ta razred uporabljal in jih še uporablja za doseganje svojega cilja, v resnici pa za oblast, celo za sam razred postala nesmiselna, nehumana in nasprotna njegovemu velike-mu namenu. To bi pomenilo, da bi v samem vladajočem razredu prišlo do kolebanja in razkolov, ki jih ne bi bilo več mogoče ustaviti. Z drugimi besedami, boj za lastni obstoj bi prisilil vladajoči razred ali posamezne frakcije v njem, da se odreče uporabi dosedanjih sredstev oziroma sami ideji, da je njegov cilj realen in uresničljiv v doglednem času." (Str. 193.)

Upam, da sem nakazal bistvo Đilasovih tez. Na koncu knjige najdemo še dodatna pojasnila o nekaterih omenjenih osebah in pojmi-h v Đilasovem tekstu, za kar je poskrbel Andrej Godeša. Đilasove teze so se v sodbi zgodovine dokazale kot (ne) resnične. Mnogokrat ima Đilas prav in kar nekajkrat se je zmotil. Več je sicer primerov iz sovjetskega komunizma kot pa jugoslovanskega, ker je starejši in ker ga je Đilas do potankosti že seciral, ko je bil eden izmed glavnih agitatorjev v boju proti stali-nizmu.¹⁶ Zaradi same analize

komunističnega sistema je delo neprecenljivo za razu-mevanje in raziskovanje naše preteklosti. Zaradi neuspele tranzicije pa aktualno na določenih segmentih tudi danes. Če vas torej zanima zgodovina komunizma ali pa ste ob prebiranju Đilasovih citatov vsaj enkrat vmes pomislili na Slovenijo in na naše politično-gospodarske razmere, ste prava oseba za prebiranje Novega razreda.

Tomaž Ivešić

1. Tomaž Ivešić, Partijska knjižica 0004 ali zaporniška številka 6880, spletni portal Časnik.si, dostopno na spletu: <http://www.casnik.si/index.php/2013/04/29/partijska-knjizica-0004-ali-zaporniška-stevilka-6880/>, sneto dne: 27. 7. 2014.
2. "The hundred most influential books since the war." TLS, the Times Literary Supplement, 6. oktober 1995, str. 39.
3. Josip Vidmar, Obrazi (Ljubljana, 1985), str. 604.
4. Dobrica Ćosić, Piščevi zapisi 1951-1968 (Beograd, 2001), str. 37 (dalje: D. Ćosić, Piščevi zapisi).
5. Milovan Đilas, Vlast i pobuna, (Beograd, 1991), str. 278. (dalje: M. Đilas, Vlast i pobuna).
6. Najverjetneje gre za članek: Milovan Đilas, Izopačavanje karaktera narodne vlasti, Komunist, Beograd 1/1946, 22, str. 162-165.
7. M. Đilas, Vlast i pobuna, str. 18-19.
8. Vasilije Kalezić, Đilas miljenik i otpadnik komunizma: kontraverze pisca i ideologa, (Beograd 1988), str. 77.
9. Bolj podrobno o dogodkih glej: Tomaž Ivešić, "Seks kongres Komunistične partije Jugoslavije novembra 1952", v: Študentski zgodovinski časopis, leto 2013, letnik 12, št. 1, str. 7-12. Dostopno tudi na spletu: (https://www.academia.edu/6642324/Seks_kongres_Komunisticne_partije_Jugoslavije_novembra_1952_Sex

Congress_of_the_Communist_party_of_Yugoslavia_in_November_1952_).

10. D. Ćosić, Piščevi zapisi, str. 47.
11. Yugoslavia : political diaries : 1918-1965, ur. Robert L. Jarman, (Slough, 1997), str. 470.
12. Đilas najverjetneje tukaj meri tudi na Titove besede na plenumu Politbiroja ob spopadu z Kominformom: "Naša revolucija ne je svojih otrok, otroci naše revolucije so poštene." Za citat glej: M. Đilas, Vlast i pobuna, str. 153.
13. Aktualno tudi danes, ker se politične elite skrivajo za pojmom nacionalnega interesa oz. državnim premoženjem.
14. Na primeru Slovenije vidimo, da Đilas ni imel popolnoma prav. Mogoče je podcenjeval človeško naravo.
15. Ker je Đilas delo pisal še pred dogodki na Madžarskem jeseni 1956, se je tukaj motil.
16. Npr. najbolj znano delo: Milovan Đilas, Savremene teme, (Beograd 1950), 55 strani.